

Den Bosch toont nazidesign uit Duitse depots

[Achtergrond](#) - 29 augustus 2019 - Auteur: Lynn Stroo

Van uniformen tot architectuur, het naziregime besteedde uitzonderlijk veel aandacht aan vormgeving. Zondag opent de omvangrijke overzichtstentoonstelling 'Design van het Derde Rijk' in het Design Museum in Den Bosch. De expositie roept veel reacties op en vanuit Duitsland wordt er met grote belangstelling meegekeken.

Het is een operatie met militaire precisie voor het Design Museum. Deze week arriveren 250 bruikleenstukken uit vooral Duitsland in Den Bosch. Binnen twee weken moeten de objecten een plek hebben gekregen in de langverwachte tentoonstelling 'Design van het Derde Rijk'.

Affiches, meubels, maquettes, boeken, schilderijen, legerattributen en vaandels met hakenkruizen; het is een greep uit de objecten die te zien zullen zijn. Hoe je het design van het Derde Rijk (1933-1945) precies moet definiëren, vindt museumdirecteur en conservator Timo de Rijk een lastige vraag. Hij spreekt liever niet van nazi-design, want, "de nazi's maakten ook gretig gebruik van vormgevingen die al bestonden".

Het museum wil juist laten zien dat er veel soorten vormgevingen werden gebruikt. De nazi's omarmden zowel de klassieke tijd als de moderne technologie. "Van classicistische architectuur en folklore tot de *Volksempfänger* (radio). De nazi's waren heel toekomstgericht. Dat was natuurlijk ook de aantrekkingskracht voor de bevolking, de belofte dat alles beter werd. Burgers werden verleid en meegesleept. Die betovering heeft gewerkt. Vaak wordt gedacht dat het nazisme een tactiek was, maar het werd ook sterk gevoeld in Duitsland. Dat vind ik beangstigend. Het laat zien dat cultuur een kwaadaardig instrument kan zijn."

De tentoonstelling 'Design van het Derde Rijk'

is te zien van 8 september tot en met 19 januari in het [Design Museum Den Bosch](#)

Struinen in de depots

Toen De Rijk en gastcurator Almar Seinen met hun plannen in Duitsland aanklopten, kregen ze tot hun verrassing volledige medewerking. "Eerlijk gezegd

dacht ik dat het veel lastiger zou zijn om de stukken uit Duitse musea te lenen”, vertelt De Rijk. “De objecten die we zochten hebben natuurlijk allemaal een beladen geschiedenis. Niet alles wordt getoond in Duitsland, spullen liggen vaak opgeborgen.”

Het Deutsches Historisches Museum in Berlijn leende 22 objecten uit aan Den Bosch, waarvan 21 uit het depot

Voorzichtigheid was er wel aan de Duitse kant. De twee Nederlanders mochten overal in de Duitse depots struinen, maar pas nadat ze hun plannen uitgebreid aan de Duitse collega’s hadden voorgelegd. “Ze wilden natuurlijk uitsluiten dat het een Hitler-verering zou worden. Volgens hun richtlijnen mogen er bijvoorbeeld geen portretten van Hitler omlijst met een spotlight erop aan de muur hangen. Het moet een documentatie zijn, geen eerbetoon.”

De Duitse musea die objecten uitleenden wilden bovendien absoluut niet als partner van de tentoonstelling worden vermeld. “Zoiets dergelijks had een journalist hier in Nederland geschreven en toen trokken ze in Duitsland meteen aan de bel. Ze houden het goed in de gaten.”

Provocerende titel

Het Deutsches Historisches Museum (DHM) in Berlijn leende 22 objecten uit aan Den Bosch. Eén daarvan komt uit de permanente tentoonstelling, de rest uit het depot, zoals een dressoir uit Hitlers werkkamer, een speciale uitgave van ‘Mein Kampf’ en twee hakenkruisvlaggen. “We konden ons vinden in het concept van het Design Museum”, licht Fritz Backhaus, hoofd van de afdeling collecties van het DHM, telefonisch toe. Zelf heeft dat museum een enorme historische collectie. Ongeveer een vijfde van de objecten uit de permanente tentoonstelling is uit de nazitijd.

Backhaus: “De titel ‘Design van het Derde Rijk’ vind ik provocerend, want het gaat natuurlijk om objecten die dienden om een racistisch wereldbeeld te verspreiden. Maar de inhoud is goed doordacht, gericht op toelichting en verduidelijking. Het laat zien hoe de nazistische ideologie verweven was in het dagelijks leven en welke consequenties het had, namelijk de Holocaust.”

Bovendien ziet Backhaus het als een plicht voor een open instelling met zo’n grote historische collectie als het DHM om objecten uit te lenen. Duitse musea laten vaak stukken uit de collectie van het DHM zien, legt hij uit, bijvoorbeeld bij museumprojecten over nazipropaganda of nazikunst. “Maar de blik op design alleen is nieuw.”

Volgens De Rijk is er vanuit Duitsland veel belangstelling voor hoe de tentoonstelling in Nederland zal vallen. “Toen wij als klein Nederlands museum aanklopten - ze hebben vast op de kaart moeten opzoeken waar Den Bosch ligt - deden ze echt moeite voor ons. Ze hebben het niet met zoveel woorden gezegd, maar ik proefde bij hen wel een beetje: laat ze het maar eerst eens in Nederland proberen, zo’n overzichtstentoonstelling.”

Duits dilemma

In Duitsland zitten ze met een groot dilemma, stelt De Rijk: “Alles wat Duitse musea over het nazisme zeggen, gaat over hun eigen wortels, hun eigen ouders en grootouders. Tonen ze te veel, neigt het naar waardering, laten ze te weinig zien, krijgen ze het verwijt dat ze het wegstoppen. Ze kunnen het nooit goed doen.”

Al sinds de aankondiging maakt de tentoonstelling in Den Bosch veel reacties los. Tegenstanders vrezen dat nazi-kunst wordt verheerlijkt en dat de expositie [neonazi’s zal aantrekken](#). Sommigen vinden ook [de locatie](#)

[ongemakkelijk](#). Tegenover het museum was ooit een synagoge, nu is er een monument ter nagedachtenis van 293 Joodse Bosschenaren die in de vernietigingskampen zijn vermoord.

De Rijk ontving ook een paar mails waarin hij voor nazi werd uitgemaakt. “Zulk gescheld maakt een discussie onmogelijk, terwijl we debat juist toejuichen. Natuurlijk laten we de objecten niet zonder commentaar zien, we willen het onderwerp goed uitlichten. Bovendien hebben we nauw contact met de Joodse gemeenschap hier. Het is niet de bedoeling dat wij als museum de bezoeker een klap in het gezicht geven. Het is juist de geschiedenis zelf die een klap in het gezicht geeft, zeker als je naar buiten stapt en oog in oog staat met het herinneringsmonument.”

'Alles wat Duitse musea over het nazisme zeggen, gaat over hun eigen wortels, hun eigen ouders en grootouders. Ze kunnen het nooit goed doen'

De tentoonstelling, die beide zalen van het Design Museum beslaat, is chronologisch opgebouwd. De Rijk: “Het begint bij de eerste tekenen van het nazisme. Zo is er een *Stahlhelm* uit 1919 te zien, met een zelf geschilderd hakenkruis erop. Hij is afkomstig van de Marinebrigade Ehrhardt, een elite-vrijkorps dat vlak na de Eerste Wereldoorlog al het hakenkruis als symbool gebruikte, ver voor de NSDAP (de partij van Hitler) dat deed. Het was toen nog huis-tuin-en-keuken-vormgeving, en daarom een veelzeggend item.” De Rijk vindt de helm een pronkstuk in de collectie. “Ook omdat het lastig was om hem te krijgen, het object zit namelijk in de permanente tentoonstelling van het Deutsches Historisches Museum in Berlijn. Na lang onderhandelen hebben ze het ons gegund.”

Holocaust

De tentoonstelling eindigt met een verwijzing naar de Holocaust. Het laatste item is een tekening van een joodse gevangene die gevlucht is uit concentratiekamp Treblinka. “We hebben er bewust voor gekozen het laatste woord niet aan de nazi's te geven.”

Of de overzichtstentoonstelling over het design van het Derde Rijk ooit in Duitsland kan worden getoond? Fritz Backhaus van het DHM sluit het niet uit. “Het zou kunnen, al hangt het helemaal af van de opzet, de objecten en context erbij.” Hij wil zeker aankomende maand naar Den Bosch komen om de tentoonstelling met eigen ogen te zien. “Ik ben heel nieuwsgierig hoe ze het concept tot uitvoering hebben gebracht.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/33111/den-bosch-toont-nazidesign-uit-duitse-depots>